

ГОДИНА 1957 – 2017

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА БЕОГРАД

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКА ИСТРАЖИВАЊА

**ПРОБЛЕМИ НА ТРЖИШТУ РАДА,
СИРОМАШТВО И ЕКОНОМСКЕ
НЕЈЕДНАКОСТИ**

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКА ИСТРАЖИВАЊА

ОКРУГЛИ СТО
**ПРОБЛЕМИ НА ТРЖИШТУ РАДА,
СИРОМАШТВО И ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ**
04. ОКТОБАР 2017.

КЊИГА САЖЕТАКА

Београд, 2017.

Програмски одбор:
Предраг Петровић, председник
Љубомир Маџар
Данило Шуковић
Снежана Грк
Маријана Максимовић

Уредница:
Ивана Остојић

Издаје:
ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За издавача:
Горан Башић

Лектура:
Татјана Рончевић

Тираж: 50

Штампа:
Развојно-истраживачки центар Графичког инжењерства
Технолошко-металуршког факултета, Карнегијева 4, Београд

ISBN 978-86-7093-189-3

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

331.5(497.11)(048)
338.24(497.1)(048)

ОКРУГЛИ сто Проблеми на тржишту рада, сиромаштво и економске неједнакости
(2017 ; Београд)

Књига сажетака / Округли сто Проблеми на тржишту рада, сиромаштво и економске
неједнакости ; [уредница Ивана Остојић]. - Београд : Институт друштвених наука, Центар
за економска истраживања, 2017 (Београд : РИЦ ГИ ТМФ-а). - 45 стр. ; 25 cm

Тираж 50. - Библиографија уз поједине апстракте.

ISBN 978-86-7093-189-3

а) Тржиште рада - Србија - Апстракти б) Привреда - Србија - Апстракти
с) Економски развој - Србија - Апстракти
COBISS.SR-ID 245347596

©Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања, 2017.

Садржај

ЉУБОМИР МАЦАР АПОРЕТИКА МИНИМАЛНЕ НАДНИЦЕ И ЊЕНИ ДУГОРОЧНИЈИ УЧИНЦИ..1	
ДАНИЛО ШУКОВИЋ ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ И СИРОМАШТВО У СРБИЈИ	7
КОСТА ЈОСИФИДИС, АЛПАР ЛОШОНЦ, НОВИЦА СУПИЋ ДОХОДНА ПОЛАРИЗАЦИЈА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА: ТЕХНОЛОШКЕ ПРОМЕНЕ И ЕКСТРЕМНА МЕРИТОКРАТИЈА.....	9
ПЕТАР ЂУКИЋ НЕЈЕДНАКОСТИ НА ТРЖИШТУ РАДА - НАЈВЕЋИ ИЗАЗОВ СВЕТА У РЕФОРМИ	12
ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ ЕКОНОМСКИ РАСТ И ТРЖИШТЕ РАДА: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ	15
МАРКО СЕКУЛОВИЋ НЕЗАПОСЛЕНОСТ И СИРОМАШТВО КАО ИЗАЗОВ НАШЕГ ВРЕМЕНА (Хуманистичке и друштвене науке - усправите се!).....	19
МИЛАН С. ШОЈИЋ ДА ЛИ ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ ИМАЈУ ГРАНИЦЕ?	21
СНЕЖАНА ГРК ОБРАЗОВАЊЕ – QUO VADIS	24
СПАСОЈЕ ТУШЕВЉАК ЗАШТО ТРАНЗИЦИОНЕ ЕКОНОМИЈЕ (НЕ)МОГУ ПРОПАСТИ Шта (не)ће опстати у БиХ и Републици Српској	27
БРАНИСЛАВА БУЈИШИЋ МОГУЋНОСТ КОНСТИТУИСАЊА ГЛОБАЛНОГ ТРЖИШТА РАДА	30
ДРАГАНА М. ЂУРИЋ СТЕПЕН СИРОМАШТВА У СРБИЈИ ЈЕ АЛАРМАНТАН	32
МАРИЈАНА МАКСИМОВИЋ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ НА ТРЖИШТУ РАДА И УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА.....	36
ДЕЈАН С. МИЛЕТИЋ НЕКИ УТИЦАЈИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ НА РАСТ НЕЈЕДНАКОСТИ У СВЕТУ	38
ЈЕЛЕНА ЗВЕЗДАНОВИЋ ЛОБАНОВА ПРОБЛЕМИ РЕГИОНАЛНОГ ТРЖИШТА РАДА У СРБИЈИ	40
ИВАНА ОСТОЈИЋ НЕЗАПОСЛЕНОСТ МЛАДИХ У СРБИЈИ	42

АПОРЕТИКА МИНИМАЛНЕ НАДНИЦЕ И ЊЕНИ ДУГОРОЧНИЈИ УЧИНЦИ

ЉУБОМИР МАЦАР
АЛФА БК Универзитет, Београд

1. Уводне напомене

У механици економског развоја постоји једна не баш директно видљива, али по свом значењу и последицама, фундаментално значајна законитост која често не бива потпуно сагледана а још ређе је исправно протумачена. Повезана је са државним манипулацијама у политици цена и биће формулисана на почетку следећег одељка. А овде ће као увод за тај коментар бити истакнута једна особито значајна и далекосежна карактеристика државног интервенисања у функционисање тржишног система. На првом месту је велика склоност државе да се уплиће у тржишне процесе и њихова дејства. Уз ослонац на легитимизовану принуду држава својом економском политиком веома често, а током времена све учесталије, интервенише на тржишту и, сходно не баш видљивим али увек променљивим и по правилу непредвидивим политичким циљевима, преусмерава и „коригује“ тржишне исходе. Многе државне интервенције су неизбежне и друштвено сврсисходне али се то за њихов огроман, рекло би се преовлађујући број, то не може устврдити. Но, важно је да се увиди да је свако државно уплитање у тржишне токове стриктно антитржишно. Антитржишно је у смислу да орган који интервенцију предузима није задовољан исходом какав би продуковало тржиште и намеран је да изнуди промене до каквих тржишна устројства по логици својих аутоматизама не би довела. Што целисходне што политички инспирисане и економским начелима супротстављене, етатистичке интервенције у тржишне процесе многобројне су и у забрањавајуће великом броју економски штетне.

Међу најпогубније такве захвате државних органа у тржишне механизме и њима опредељене процесе спада вештачко одређивање и наметање цена. Та „политика цена“ има своја два основна облика: максимизирање цена производа и услуга, односно – нека се искористи погодан генерички термин – одређивање горње границе за цене добара и, с друге стране, наметање минимума за цену рада као најважнијег производног чиниоца. То је пословична минимална надница о коју се током дугих деценија саплиће цео свет, и развијени и неразвијени. Није непознато ни исфорсирано баратање ценама и самих фактора производње, оних што су, дакако, комплементарни са радом. Историја је пуна наратива о државним акцијама управљеним на спречавање и искорењивање „зеленашких камата“, а и модерна

историја економске политике обилује прописима којима се на многим линијама привредног деловања и у многим економским опцијама камате просто ограничавају тврдим административним мерама.

2. Последице опортунистичког волунтаризма: краткорочна побољшања по цену погубних дугорочних губитака

Државно манипулисање ценама, посебно ценама рада, фиксирањем законског минимума испод кога рад не сме да буде плаћан, наноси огромне привредне штете по логици опште економске законитости назначене у првом пасусу овог текста. Одређивање минималне наднице, као и економски арбитрарно фиксирање односно плафонирање цена добара, исцрпљује ликвидна средства из привреде, финансијски је прикрађује, чини је сиромашном и мање способном за акумулирање и улагање, те сасеца њен развојни потенцијал и помера је на динамички инфериорну развојну трајекторију. Са мање средстава и мање улагања него што би то био случај у одсуству арбитрарних државних захвата, привреда трпи силно обарање своје ефикасности. Пад ефикасности непосредна је последица административних потеза који подижу цене утрошака – и то свих функционално везаних за рад – и смањују укупан приход због вештачки снижених цена добара. Тиме је она насилно потиснута на динамичку путању на којој у сваком будућем тренутку мање производи, мање улаже, мање иновира, покреће мањи број потенцијално издашних предузетничких подухвата и – особито и посебног наглашавања вредно – креира мање радних места и тако успева да запосли мање примеренији број људи из драматично нарасле армије незапослених. Сасвим једноставно речено, антитржишне интервенције, а посебно оне у домену цена фактора и добара, насилно потискују привреду на једну путању на којој су јој перформансе у погледу свих макроекономских дезидерата знатно мање него што је објективно доступно уз расположиве ресурсне и технолошке могућности.

Највећи број ових интервенција наводно је, или чак искрено, инспирисан жељом да се побољша положај и подигне стандард социјално угрожених слојева становништва. Лако је показати да опортунистичка политика административно изнуђеног, економски незаснованог повећавања минималних надница, као и друге повезане политике тренутног побољшавања положаја угрожених социјалних стратума, у нешто дужој перспективи тешко погађа заједницу као целину, а понајвише оне којима је та политика хтела да помогне а на кратак рок неретко фактички и помогла. То је типичан случај обезбеђивања извесних краткорочних побољшања, и то редистрибуционим мерама које су у принципу контрапродуктивне и

чак деструктивне, која се постижу по цену несравњено већих динамички лоцираних будућих губитака или, општије те отуд тачније формулисано, генералисаних трошкова.

Будући да су, услед овог произвољног уплитања у цене, мерне карактеристике на свим релевантним димензијама макроекономског учинка потиснуте на ниво испод објективно доступних перформанси, збир одступања од тих далеко већих објективно достижних учинака много је већи од ефемерних добитака које су социјално угрожене групе оствариле по основу повећаних минималних зарада или вештачки смањених и за дуже време закованих цена основних добара. Преведено на професионални жаргон, опортунти трошак тих минорних и на кратак рок остварених побољшања неупоредиво је већи од самих тих, нипошто импресивних, добитака. Оваква опортунистичка политика је политика антиципативног изједања потенцијалних будућих добитака па се у нето изразу испољава као губитничка политика. Није немогуће да се и квантитативно покаже да су у управо спецификованом смислу највећи губитници управо социјално угрожени слојеви због којих се и активира и води ова погибелна, политички инспирисана, интервенција. Но, и без таквих квантитативних разрада можда није одвећ ризично ослонити се на једну општу пропозицију: кад се видно погорша макроекономска ситуација или кад се она устали на нивоу који је испод – у ресурсном и технолошком смислу – објективно доступно, стварни а и потенцијални губици не распоређују се унутар друштва равномерно или уједначено; највећи део терета сваљује се на оне најугроженије. Тако се догађа да се политика административно изнуђеног и економски непродуктивног, неизбежно привременог побољшавања стандарда најугроженијих у тек нешто дужој перспективи окреће управо против њих и највише се окончава на њихову штету.

Светска литература је пуна примера који показују жалосне епизоде овакве кратковиде економске политике, примера који показују да због краткорочно инспирисаног опортунизма губи цело друштво, а понајвише они најсиромашнији, ако ни због чега другог а оно због тога што су они осетљиви и на мале губитке и што им теже него осталима падају и скромни узмаци у дохотку и стандарду. У народу се сликовито каже: кад се комарцу ишчупа нога, оде цео комарац. Једна таква сјајна студија великог опсега и неравномерно распоређених штета од краткорочно управљених и опортунистички вођених политика јесте недавно објављено дело Танера и Хјуза (Tanner and Hughes, 2015), где су детаљно анализирани погубни ефекти неодмерено дозираних социјале у развијеним европским земљама. Бројне сличне анализе постоје и за САД-а међу њима вреди истаћи монументалну монографију Браунинга (Browning, 2008).

Погубни ефекти такве једностране економске политике нису промакли ни у домаћој стручној јавности, а можда је посебно индикативан сада већ редовни и невероватно темељан и сјајно документован низ извештаја Савета страних инвеститора (нпр. 2016, сс. 6-7, 73-79; 2015, сс. 8, 44-54, а посебно 55-6).

Уплитање државе у формирање цена добара и производних чинилаца обара економску ефикасност и систем потискује далеко испод објективно доступног оптимума. Државном принудом изазвано а политичким процесима увек подржавано померање привреде на инфериорне алтернативе евидентно је и доказиво чак и на елементарном статичком нивоу, а мање је очигледно, али зато далеко важније у животно релевантном динамичком контексту. На статичком нивоу, економскополитички испомеране те стога у строго економском смислу поремећене цене скрећу ресурсе са опција оптималне употребе и преусмеравају их на друштвено нерационалне алтернативе које су тим произвољно фиксираним ценама вештачки учињене рентабилни(ји)м. У динамичком смислу штета се јавља по основу поремећене мотивације, тј вештачки изазване демотивације. Они којима је, манипулисањем ценама, закинут доходак природно су демотивисани да се максимално ангажују у развојно релевантним активностима као што су рад, штедња, инвестирање, учење, иновирање, предузимање нових смелих а потенцијално веома издашних пословних потхвата... Они који су оваквим ценовним манипулацијама привилеговани такође су демотивисани јер до неког, макар и временски ограниченог, повећања дохотка долазе без напора уложених у обављање поменутих развојно значајних делатности. Штавише, они своје напоре усмеравају на делања која треба да им даље поправљају положај у државно изведеним прерасподелама, кроз које присвајају већ створени туђи доходак, уместо да се оријентишу на продуктивне активности кроз које би стварали додатни, у сопственој изведби, новостворени доходак.

3. Последице наметања минималних надница: неефикасност у комбинацији са неправдом

Директне неповољне последице прописивања минималних надница, нарочито њиховог фиксирања на нивоу који није компатибилан са нашом увелико посусталом, на многим сегментима посрнулом привредом, није тешко сагледати. Ноторна је чињеница да наше друштво пати од огромне незапослености. Поред саме, безмало неподношљиве масе незапослених мерене бројем људи који траже посао, а не могу да га нађу, ту је готово једнако тежак проблем структуре незапослености. Процентуално гледано – и у односу на укупан број незапослених и као учешће броја незапослених из дате

добне кохорте у укупном броју припадника тој кохорти – међу незапосленима доминирају припадници млађих генерација. Илустрације ради, у најновијем извештају Савета страних инвеститора (Бела књига 2016, с. 16) наводи се да је у Србији општа стопа незапослености 15,9% док је стопа незапослености међу младима (старости до 35 година) читавих 35%. У тој добној групи младих нараштаја високо су заступљени натпросечно школовани припадници, а с обзиром на године, они су најбоље позиционирани да у својству запослених пруже максималан радни допринос. По ова основа ради се о неискоришћеном огромном производном потенцијалу. Другим речима, тиме што не успева да запосли тако велики број младих људи, друштво губи и по основи њихове, с обзиром на године, максималне животне виталности и по основи врло великог образовног капитала који је у њима инкорпорирани.

Очигледан је неповољни учинак прописивања минималне наднице на незапосленост уопште, а потом и на њену структуру. Надница је цена радних услуга, па је њено административно подизање чит и непосредан демотиватор у домену запошљавања. Привреда добрим делом губи мотивацију за запошљавања вештачки поскупелог рада. Виша цена рада мора да изазове смањивање тражње за њим. Структурни ефекат се такође лако разазнаје. Млађи људи су, независно од нивоа образовања, на почетку своје радне каријере. Њихови дохоци су у просеку мањи од доходака старијих и искуснијих припадника истих квалификационих категорија. Стога је већа и вероватноћа да ће их закачити законски прописана минимална цена рада, тј. већа је вероватноћа да ће због ње остати незапослени. Наметање минималне наднице погоршава структуру незапослености у смислу релативног повећавања младих добних кохорти, тј. повећавања удела младих у укупној незапослености и у смислу повећавања удела незапослених у укупном броју припадника дате кохорте.

Законски наметнута минимална цена рада изразито је и неправична. Познато је да не постоји некаква јединствена дефиниција правде, а вероватно је никада неће ни бити. Та истина је метафорички изражена тако што је речено да постоји онолико различитих дефиниција правде колико има и људи на планети. Но, комплекс правичности одликује се једном значајном асиметријом. Ако је и немогуће усагласити се око неке јединствене дефиниције правде, релативно лако се долази до сагласности у погледу ствари које су упадљиво неправедне. Једна таква неправда је у овом раду већ идентификована: прописани минимум надница погађа, кад су изгледу за запошљавање у питању, много више младе него припаднике

старијих нараштаја. Тај диференцирани утицај не може се друкчије окарактерисати него као неправда.

Но, неправда се запажа и у другим компонентама овог проблемског комплекса. Законом прописано подизање минималне наднице очито, бар у временски ограниченој перспективи, побољшава положај оних који су већ запослени. Повећава се доходак оних који неки доходак већ остварују. С друге стране, опстаје велика множина оних који немају никакав доходак, а били би спремни да раде и за доходак мањи од законског минимума. Тешко да би се нашао ико ко би оспорио да је ово неправедно: драстично је неправедна мера којом се повећавају доходи оних који већ имају неке, макар и скромне зараде, а с друге стране умањује шансе за запошљавање оних који никакве дохотке не остварују. У мери у којој је незапосленост неравномерно распоређена по националним и етничким групацијама – нпр. Роми имају запањујуће високу стопу незапослености – а прописивање минимума надница особито погађа оне који могу да претендују само на слабо плаћена радна места, јасно је да се огромне неравномерности у погледу крајњих ефеката и неповољних последица јављају и у националној, односно етничкој димензији.

Међу аспекте описане неправде спада и својеврстан апсурд потенцијално успостављивих али минимумом надница онемогућених радних односа. Није тешко замислити, а свакако је одговарајућа ситуација и довољно честа, да се нађе послодавац који је заинтересован за додатно запошљавање али уз зараде мање од прописаног минимума, а да с друге стране постоје незапослени који би и уз те ниже дохотке били спремни да раде; јер, боље им је да раде и уз мањи доходак него да своју тешко угрожену егзистенцију наставе без икаквог запослења. Прописивањем минимума зарада закон онемогућава да се реализују два евидентна а међусобно компатибилна интереса.

*

Законско прописивање минимума надница концепцијски је лоше постављена и практично и животно штетна политика. Деформисањем алокације ресурса и фронталном демотивацијом привредних субјеката оно на најширем плану сасеца ефикасност дате привреде, а таквим њеним обарањем на инфериорне динамичке трајекторије уназађује економски положај и животни стандард свих припадника заједнице, укључујући, и то понајвише, и оне групе ради чије се материјалне подршке те политике и покрећу и спроводе. Угрожене групе погођене су, међутим, и на један непосреднији и селективнији начин. Законски наметнут минимум зарада, напоредо са привременим побољшавањем положаја једног броја запослених, отежава запошљавање оних који су без икаквог запослења. Да ли је

ову комбинацију могуће доживети икако друкчије него као непојмљиво драстичну друштвену неправду?

Кључне речи: минимална надница, алокација рада, незапосленост, развојни потенцијал

Цитирани извори

1. Browning, Edgar K. *Stealing from Each Other – How the Welfare State Robs Americans of Money and Spirit*. Westport, Connecticut and London: Praeger, 2008.
2. Републички секретаријат за јавне политике. *Бела књига*. Београд: Савет страних инвеститора, 2015. Преузето: <http://www.rsjp.gov.rs/savet-stranih-investitora-fic>
3. Републички секретаријат за јавне политике. *Бела књига*. Београд: Савет страних инвеститора, 2016. Преузето: <http://www.rsjp.gov.rs/malodrvo/FIC - bela knjiga 2016.pdf>
4. Tanner, Michael and Charles Hughes. „The Work Versus Welfare Trade-off: Europe“. *Policy Analysis of the Cato Institute* No. 779, August 24, (2015): 2-72.

ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ И СИРОМАШТВО У СРБИЈИ

ДАНИЛО ШУКОВИЋ

Центар за економска истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

На глобалном плану проблем економских неједнакости је дуго занемариван, под изговором да је небитан за економску ефикасност. У прилог овој тези иде и чињеница да су неједнакости компатибилне са слободама. Оне су често резултат слободе и стимулативне су за њу. Поред тога, никако се не сме изгубити из вида ни неспорна реалност да је егалитаризам погубан за развој. Егалитаризам спутава иновације и динамичан развој. Креативни појединци имају тенденцију да напуштају друштва у којима постоји снажан притисак да се не буде другачији. Егалитарност је, између осталог, изазвала и распад социјализма.

Но, како је последњих неколико деценија дошло до непредвидиве и огромне експанзије неједнакости, којој се ни из далека не назире крај, што је имало за последицу да је у појединим,

посебно развијеним земљама Запада, цео пораст дохотка припао само уском слоју богатих са врха пирамиде, док су сви остали искључени из те расподеле, стога је нагло порасло интересовање за проблем расподеле дохотка. Овоме је посебно допринела глобална криза 2008. године, након које су се појавиле бројне студије у којима су неједнакости означене као један од кључних узрока ове кризе.

Границу могућих, а посебно пожељних неједнакости, још нико није дефинисао, нити је то могуће. Но, независно од тога, неспорно питање је у којим околностима и какве промене неједнакости се могу толерисати. Позната је Паретова теза да се промене неједнакости могу више толерисати ако процес промена подразумева апсолутну добит за све. То су промене на боље. Ако је привреда на нижем ступњу развоја, тада би се могле толерисати веће неједнакости, ако оне наговештавају веће приходе за сиромашне, али ако се то не оствари, настаје „револуција неиспуњених растућих очекивања“.

Експанзија неједнакости створила је економске, социјалне и политичке изазове. Поред тога, неједнакости мењају наше животе и на психолошком плану. Људи остају без посла, немају новца и губе наду да ће се то у будућности променити. Психолошки осећају као да немају контролу над властитим животом. Немати контролу над властитом будућношћу подсвесно је застрашујуће. То мења биологију људи, тера их да мењају понашање.

Доминантна теза о узроцима наглог ширења популизма заснива се на тврдњи да економска несигурност, као продукт све већег раста неједнакости, представља плодно тле за изолационизам, популизам па и ауторитаризам. Зато нису ретки апели угледних политичара из развијених земаља Запада да самањење разлике између богатих и сиромашних јесте кључно за избегавање деструктивног раста популизма. Уколико се ништа не уради да се то промени, односно да се смање разлике, може се очекивати пораст популистичких странака и демагога, као и пораст нестабилности широм света, са свим негативним ефектима на одрживи развој.

Можда ову контроверзу раста неједнакости и економске ефикасности, односно преображаје савременог света, најбоље осликава анегдота Данијела Коена, француског економисте. Управник извесног центра за трансфузију крви досетио се једног дана да понуди награду даваоцима како би се увећале резерве крви. На његово запрепашћење, догодило се супротно, број даваоца се смањио. Разлог не представља велику тајну. Чином давања крви даваоци доказују своју племенитост. Имају навику за морално понашање, као бригу за другог. Све је изменила чињеница да су за то плаћени. Ако више није реч о помоћи другима него о заради, њихово учешће није исте природе. Захтев се поставља неком другом режњу мождане

хемисфере, па моралан човек напушта просторију кад укорачи хома економикус.

Дакле, докле се могу повећавати економске неједнакости, и како помирити економску ефикасност и систем моралних вредности, изазови су на које ће модерно доба тражити одговоре. Поред поменутих контроверзи економских неједнакости, у раду ће се дати и краћи осврт на проблеме неједнакости и сиромаштва у Србији. Анализа неједнакости ће се заснивати на оцени нивоа мереног Цини коефицијентом, док ће се анализа сиромаштва заснивати на приказу апсолутне линије сиромаштва. Све ове анализе неједнакости и сиромаштва у Србији вршиће се компаративно са земљама у региону, првенствено нашим суседима, као и са појединим одабраним земљама света.

Кључне речи: неједнакост, сиромаштво, незапосленост, популизам, доходак

ДОХОДНА ПОЛАРИЗАЦИЈА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА: ТЕХНОЛОШКЕ ПРОМЕНЕ И ЕКСТРЕМНА МЕРИТОКРАТИЈА

КОСТА ЈОСИФИДИС

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици

АЛПАР ЛОШОНЦ

Универзитет у Новом Саду, Факултет техничких наука

НОВИЦА СУПИЋ

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици

Разумевање динамике доходних неједнакости у развијеним земљама, укључујући предвиђање редистрибутивних токова у будућности, захтева преиспитивање преовлађујућих схватања према којима је погоршање дистрибуције дохотка заправо реприза јачања моћи власника капитала у односу на раднике, иницирана међусобним дејством глобализације, технолошких шокова и слабљењем синдиката. Емпиријски подаци у земљама ОЕЦД-а показују да капитални доходак чини између 5–10 % укупног дохотка, као и да је стопа раста доходних неједнакости већа од стопе концентрације богатства. Ако растуће неједнакости у већој мери одржавају промене у домену радних него капиталних доходака, тада се неједнакости не

могу објаснити искључиво контрастом између капитала и рада, послодавца и запосленог, профита и зарада.

Актуелни тренд погоршања дистрибуције дохотка карактерише на први поглед недовољно уочљива поларизација послова и зарада. Радници се концентришу на доњем, а зараде на горњем крају дистрибуције дохотка. Кључни узрок ових промена се може препознати у интеракцији технолошких промена и монополизације иновација, што за последицу има појаву феномена екстремне меритократије и померање фокуса дистрибутивног конфликта са функционалне дистрибуције дохотка (неједнакости између друштвених група) на персоналну дистрибуцију дохотка (неједнакости унутар друштвених група).

Користи од технолошког напретка нису равномерно распоређене између сектора и радних места. Високе зараде и профити се групишу у секторима интензивних знањем и иновацијама, али не и радницима. Резултат је поларизација у зарадама између релативно малог броја радника у новим секторима и великог броја радника у традиционалним секторима. Упоредно са поларизацијом између сектора, јавља се поларизација између радних места. Рутинама интензивна радна места постају све изложенија аутоматизацији и реалокацији, док се повећава релативни значај радних места интензивних у конгитивним, нерутинским пословима. За разлику од ранијег периода, када су аутоматизацијом навише били угрожени мање квалификовани индустријски радници, нови талас иновативне дисрупције економије захвата и раднике у услужном сектору, висококвалификоване раднике и менаџере.

Савремени технолошки напретак мења и природу дистрибутивног конфликта. Будући да радници са високим зарадама замењују власнике капитала на врху дистрибуције дохотка, расправе о неједнакостима се померају са функционалне на персоналну дистрибуцију дохотка. Уместо класног конфликта, у фокусу је начин одређивања зарада и феномен екстремне меритократије – несразмерно високо награђивање менаџера и инжењера на врху корпоративне хијерархије.

Зависност продуктивности рада од иновација, доводи до губитка везе између раста продуктивности и раста зарада. Заменљивост радника, узимајући у обзир могућности премештања послова (outsourcing) и радних места (offshoring), постаје кључни критеријум за одређивање зараде. Рутинизација радних задатака трансформише добро плаћен, квалификован, индивидуални рад у нископлаћени, стандардизовани лако доступан квалификовани рад. Узимајући у обзир доминантно учешће високо и средњерутинских послова у укупној запослености, зараде стагнирају за већину радника

уз истовремено поистовећивање успеха компаније и екстремно награђивање уског круга менаџера и инжењера.

Екстремна меритократија је уочљива не само у односу на раднике са просечним и ниским нивоом хуманог капитала, већ и у односу на власнике капитала. Зараде и бонуси чланова управног и извршног одбора већи су од акционарских дивиденди. Опadaње моћи власника капитала резултат је деловања већег броја фактора, од којих би посебну пажњу требало посветити промени у структури извора финансирања компанија. За разлику од ранијег периода, када је концентрација капитала била повезана са дисперзијом власништва, данас све већи број компанија се ослања на сопствене изворе финансирања и раста. Монополи на иновацијама омогућавају компанијама остваривање огромних профита и јачање независности управе од акционара. У таквим околностима, интереси компаније, оличени у расту компаније, постављају се изнад интереса власника капитала за повећањем дивиденди.

Промене у структури највиших доходака у корист екстремне меритократије праћене су и појавом специфичне друштвене толеранције на неједнакости. Технолошки прогрес посредством креативне деструкције индустрија и радних места генерише критичан ниво конкуренције унутар и између друштвених група. Доходне неједнакости су мање статичне и наследне, стварајући илузију код обичног човека о већој доходној мобилности. Међутим, конкуренција као основа меритократије све је мање национална, а све више глобална. Доходна мобилност постаје израженија у земљама у које се селе послови и радна места, него у земљама у којима иновације настају. Због илузије о већој доходној мобилности, постепено се формирају друштвена уверења према којима се растуће неједнакости не оправдавају, али се прихватају као неминовност глобализоване економије засноване на брзим технолошким променама. Међусобна повезаност екстремне меритократије, почевши од одлучивања у управним одборима до избора брачног партнера и места становања, доводи до формирања специфичних меритократских елита. Последица је нова подела дохотка између малог броја високообразованих, добропозиционираних и умрежених елита и великог броја мање специјализованих, мање флексибилних и у сваком смислу мање умрежених радника.

Кључне речи: доходна поларизација, технолошке промене, екстремна меритократија, персонална дистрибуција дохотка

НЕЈЕДНАКОСТИ НА ТРЖИШТУ РАДА - НАЈВЕЋИ ИЗАЗОВ СВЕТА У РЕФОРМИ

ПЕТАР ЂУКИЋ

Универзитет у Београду, Технолошко-металуршки факултет

Огроман број људи на Планети живи од рада, а много мањи од рада и капитала, или само од капитала. Институционализација тржишта рада вишеструко је значајна за економију и друштвени развој. Међутим, најновији подаци говоре о томе да је у свету данас преко 200 милиона незапослених, а да преко 60% свих радника обавља послове без икаквог радног уговора. Највећи део њих су особе ангажоване у породичним пословима у земљама у развоју. Истовремено међу онима који имају неки посао, далеко их је мање (42%) са уговором о сталном запослењу.

Тржиште рада данас, на овај или онај начин регулише запошљавање, одређује цену, па и услове рада и представља индиректно фактор који утиче на форме, ниво и динамику неједнакости у друштву. Међународна организација рада (МОР) конституисана је давне 1919. године са намером да на глобалном нивоу промовише радна места и штити раднике. Тзв. радно законодавство, посебно подстакнуто концептом државе благостања, већим делом 20. века, уводило је мноштво промена на тржишту рада, као и стратешке корективне механизме његовог функционисања. Међутим, економске околности у великој мери су се промениле крајем 20. и почетком 21. века у ери дерегулације. Конкурентност економије постала је алфа и омега привредног развоја. Упркос свему, друштвене противречности се углавном увећавају, као и разлике и неједнакости које се успостављају међу људима по новим основама, између осталог и на тржишту рада. Имовинске и доходне разлике повећавају неједнакости људи и у великој мери нација, регионалних заједница... Повећање неједнакости и разлика између људи, друштвених група и класа подстичу супротности и екстремизам, увећавајући социјалне ризике свих врста.

Међутим, многе од тих разлика могу се ефикасније контролисати, између осталог бољим институционалним решењима и праксом на тржишту рада. Чин обједињавања утицаја три фактора тржишта рада као социјалних партнера није изгубио актуелност. Настојање да се успостави равнотежа у законодавном делу економског живота и привредног развоја, показало се као делујуће и успешно, уколико функционише, али и противречно, односно неефикасно, па и ризично у појединим земљама. Деререгулација и либерализација тржишта уопште, подразумевала је и једну дозу

"дисциплиновања" рада, или чак институционалног подривања моћи радничких синдиката. Померање позиције државе, као кључног партнера нове економије, подударило се са широким таласом приватизације, најпре у развијеним индустријским земљама, а касније у земљама у развоју, посебно и као део генералног политичког пројекта у земљама у транзицији. Услови на тржишту рада широм света другачији су него они пре три деценије, нарочито у погледу "сигурности" радног места и "достојанства рада". Када је реч о сигурности запослења, она је у већој мери присутна у земљама Северне Европе или у Француској, на пример, а нешто мање у Великој Британији и САД. Међутим, многе земље у транзицији у погледу дерегулације тржишта рада претекле су своје западне узоре. Очекивано је далеко више сигурних послова у земљама које су имале или одржале поуздану институционалну и правну инфраструктуру индустријских односа, као што су северно-европске земље, Француска или Данска и Холандија. Ту се сигурност радног места може очекивати у 25% до 50% радних места. Међутим, постоје и земље у којима је чак 90% радних места несигурно. То су Перу, Кина, Индија, делови средње и Јужне Африке, Латинске Америке, посебно Замбија, Боливија, Перу, итд.

Не може се рећи да дерегулација и флексибилизација тржишта рада нису донеле одређене користи нарочито за макроекономску стабилност и конкурентност привреде. Реганова политика током девете деценије 20. века у САД, као и концепт М. Тачер, резултирали су релативно повољним макроекономским перформансама. Међутим, нису све земље у погледу законодавства, образовања, културе у ситуацији у којој су САД и Велика Британија. То нарочито важи за земље у реформи. Оне никако да изграде сопствени модел радног законодавства и индустријских односа. Стање у њима зависи само делом од традиције и културе. Самоуправљање је, не а пример, тек делимично позитивно утицало на флексибилизацију индустријских односа у Словенији, али је по свој прилици оставило и негативно наслеђе у осталим земљама бивше Југославије. Трендови дерегулације као да су у већој мери присутни у мање развијеним земљама у реформи. Неједнакост у појединим земљама расте брже од осталих у приближно једнаким макроекономским условима. Србија и Хрватска се, на пример, издвајају према променама Цини коефицијента, који је крајем 20. века био испод 30, данас је порастао на око 40.

Делимична или привремена запосленост у читавом свету, као и флексибилизација тржишта рада постају кључне одреднице запошљавања. Да ли се тржиште рада данас претвара све више у вучју борбу међу синдикатима и запосленима за очување радног места и било каквог, по правилу несигурног посла, под свим претпоставкама?

Да ли је "достојанство" рада за које се залаже МОР уопште изводљиво у условима повећане мобилности капитала широм света? Шта значе образовање и култура у свету рада, а шта за националне привреде и конкурентност? Услови на тржишту рада и положај људи у систему рада и запошљавања регулишу се радним законодавством. Вредновање рада у највећој мери зависи од вредновања производа рада и капитала у сектору или грани. Тиме се скоро потпуно елиминише претходни принцип: за једнак рад – приближно једнаке зараде, чак и у јавном сектору. То показују релативне позиције различитих професија.

Политика и стратегија једнакости била је погубна за свако тржиште и развој па и тржиште рада, било да је реч о азијској варијанти једнакости сиромаштва или економској политици општег друштвеног напретка централизацијом акумулације. И једну и други спроводила је јака држава стопљена са снажном партијом на власти. Веома слична објективна ситуација дешава се и у условима вишепартијске "демократски" изабране власти, након инструментализације институција и подређивања медијске сцене једној политичкој структури. Стање на тржишту рада у великој је мери под утицајем политичке корупције. Мноштво је примера у данашњој Србији, нарочито тамо где је сувише јак и неефикасан јавни сектор и јавна управа. Један од највећих изазова за земље са великом доцљом у реформама биће институционална и стварна реформа тржишта рада, у интересу заједнице и запослених.

Кључне речи: друштвене неједнакости, институционалне реформе тржишта рада, дерегулација, транзиција, дугорочна незапосленост, несигурна запосленост, флексибилизација тржишта рада, корупција на тржишту рада

ЕКОНОМСКИ РАСТ И ТРЖИШТЕ РАДА: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ

Центар за економска истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

У току 2016. године остварене су генерално позитивне тенденције када је реч о економској активности. Наиме, у 2016. години, према проценама Републичког завода за статистику, забележен је раст реалног БДП-а од 2,8%, што је несумњиво највећа стопа привредног раста још од појаве економске рецесије у последњем кварталу 2008. године. Анализа структуре БДП-а према расходном методу показује да је салдо спољнотрговинске размене компонента БДП-а која је дала највећи допринос укупном економском расту. Поред тога, значајан допринос повећању БДП-а дале су и бруто инвестиције. Преостале две компоненте – лична и државна потрошња, расле су спорије у односу на укупан БДП. Оваква кретања се недвосмислено морају окарактерисати као позитивна и пожељна, имајући у виду чињеницу да је привреда Србије 2014. године остварила негативну стопу раста (-1,8%), као и да је током 2015. године реализован веома скроман привредни раст од свега 0,8%. Поред неспорних позитивних помака, важно је скренути пажњу на чињеницу да је релативно добар економски раст у 2016. години у извесној мери последица ниске статистичке основе за поређење, на шта је превасходно утицала скромна пољопривредна производња у 2015. години која је последица суше.¹ Прилично висок раст пољопривредне производње, од преко 8%, увећао је укупан економски раст за око 40%, што значи да би без тог ефекта економски раст износио око 2%. Позитиван ефекат на привредни раст имао је и економски опоравак земаља региона са којима Србија има веома развијене економско-финансијске односе. Да би се темпо привредног раста подигао на ниво од преко 4%–5%, колико је неопходно како би се осетније увећао животни стандард грађана, потребно је да се стопа инвестиција повећа са тренутних 18% на око 23% колико износи у земљама региона које су током периода након избијања економске рецесије бележиле веће стопе привредног раста од Србије.² Успоравање раста у последњем кварталу 2016. наговестило је лош почетак 2017. године. Иако је било извесних предвиђања да би

¹ *Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији*, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 47, стр.11.

² *Ibidem*.

успоравање могло имати привремени карактер, будући да су извоз и прерађивачка индустрија бележили релативно високе стопе раста у децембру 2016. године, она се нажалост нису остварила. У првом кварталу 2017. године остварен је међугодишњи раст реалног БДП-а од свега 1,2%. За разлику од 2016. године, ова стопа јесте најнижа квартална међугодишња стопа привредног раста још од 2015. године. Компаративна анализа показује да је Србија била далеко мање успешна у односу на земље окружења које су у истом периоду оствариле просечан међугодишњи економски раст од око 4,5%.³Разлози за овакво неповољно кретање привредне активности на почетку 2017. године могу се сврстати у две основне групе. Прву групу чине привремени фактори као што су смањење производње електропривредног система и пад активности у сектору грађевинарства проузрокован неповољним временским приликама. Другу групу разлога чине фактори трајног карактера због којих привреда Србије касни за економијама земаља региона и они се превасходно доводе у везу са неадекватним пословним амбијентом. Чак и уколико би се апстраховао ефекат поменутих привремених фактора међугодишњи привредни раст Србије у првом кварталу 2017. године износио би око 2%, што би је сврстало на зачеље региона Централне и Источне Европе.

Током 2016. године, сходно подацима Анкете о радној снази, остварени су значајни помаци на тржишту рада. Укупан број запослених (формално и неформално) повећан је у односу на 2015. годину за 5,6%, док је укупан број формално запослених увећан за 3,4%. Уједно, број незапослених је смањен за 11,3% у односу на 2015. и за 20% у односу на 2014. годину. Стопа запослености је у 2016. у односу на 2015. повећана за 6,4%, док је стопа незапослености смањена за 13,6%. Стопа незапослености је у последњем кварталу 2016. године достигла неочекивано ниску вредност од 13%, што је најнижа вредност још од априла 2008. године. Такође, просечна вредност стопе незапослености за читаву 2016. годину износи 15,3%. Уколико се стопа незапослености за последњи квартал 2016. упореди са њеном вредношћу за прву половину 2012. године, уочава се драстично смањење од чак 49% (12,6 п.п.), што је највеће смањење стопе незапослености у овом периоду од свих европских земаља.⁴ Стопа неформалне запослености од 22% у 2016. години показује да се нешто више од петине запослених налази у неформалном статусу без

³ *Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији*, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 48, стр. 11.

⁴ *Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији*, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 47, стр. 17.

уговора о раду. Повећање укупног броја запослених од 5,6% прилично премашује процењену стопу економског раста за 2016. годину (2,8%). Уколико се узме у обзир и чињеница да је раст реалних просечних нето зарада по запосленом у 2016. години износио 2,5%, може се закључити да је током исте године морало бити остварено значајно смањење продуктивности рада, односно значајно повећање јединичних трошкова рада. Овакав тренд је у Србији, сходно званичним подацима, присутан нешто дуже од четири године.⁵ У првом кварталу 2017. године настављена је слична динамика. Број запослених је међугодишње повећан за око 3,2%, док је број незапослених смањен чак за 24,8%. Стопа запослености (44,2%) је међугодишње повећана за 3,8%, а стопа незапослености (14,6%) смањена за 23,2%. У истом временском периоду реалне просечне нето зараде по запосленом повећане су међугодишње за 1,1%. Будући да је раст броја запослених и реалних нето зарада неусклађен са међугодишњим растом реалног БДП-а (1,2%), очекивана консеквенца таквих кретања јесте даљи пад продуктивности од 0,9% и даљи раст јединичних трошкова рада од 2,1%.⁶

Уколико су официјелни статистички подаци о кретањима на тржишту рада заиста веродостојни, приказана динамика би требало да генерише извесне неповољне макроекономске ефекте. Пад продуктивности и раст јединичних трошкова рада могао би се одразити на смањење ценовне конкурентности извоза, што би имало негативне реперкусије на његову динамику. Такође, раст јединичних трошкова рада, при осталим непромењеним околностима, вршећи притисак на висину укупних јединичних трошкова, највероватније би резултовао повећањем инфлације. Будући да није дошло до овако неповољних кретања може се претпоставити да званични статистички подаци не одражавају реално стање на тржишту рада. Осим тога, мало је вероватно да би послодавци у приватном сектору у ситуацији када је тржиште рада окарактерисано веома либералним радним законодавством повећавали запосленост и зараде брже него што им расте економска активност. Уколико се овоме придода и чињеница да је у последњих нешто више од четири године евидентирано веома интензивно смањење броја незапослених и повећање броја запослених, као и да су 2012. и 2014. година биле рецесионе, постаје сасвим очигледно да је веродостојност официјелних статистичких података о динамици на тржишту рада обавијена велом веома озбиљне сумње. Другим речима, пад

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији*, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 48, стр.18.

продуктивности и раст јединичних трошкова рада, на које указује званична статистика, највероватније су последица непоузданих података.

Одрживо и стабилно повећање запослености може се постићи само формулисањем економских политика које подстичу дугорочно одржив економски раст од преко 5% годишње. Економски раст и повећање продуктивности у привредама, које су технолошки заостале, налазе се под доминантним утицајем имитација, копирања и прихватања технолошких решења из развијених економија, док је у технолошки напредним земљама утицај иновација пресудан.⁷ Ова теорија налаже да се политике намењене технолошки заосталим економијама конципирају на темељу стимулисања инвестиција које имају одлучујући значај за имитације и технолошки трансфер. Стимулисање оваквих инвестиција на здравим економским основама могуће је само значајним унапређењем инвестиционог амбијента, што подразумева читав сет реформских мера попут: успостављања потпуне политичке и социјалне стабилности и предвидивости, убрзања евроинтеграција, унапређења инфраструктуре, борбе против корупције, адекватне реформе образовања и правосуђа, реформе сектора науке и већих улагања у истраживачке делатности, укидања свих непотребних процедура и баријера за покретање новог посла, реструктурирања јавног сектора, итд. Другим речима, побољшање привредног амбијента захтева широку палету свеобухватних друштвених реформи у свим важним сегментима друштва које домаћи и страни инвеститори перципирају као ометајући чинилац у свакодневном пословању.

Кључне речи: економски раст, незапосленост, запосленост, тржиште рада

Литература:

Acemoglu, D., Aghion, Philippe and Fabrizio Zilibotti. „Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth“. *Journal of the European Economic Association* 4, 1 (2006): 37–74.

Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 47.

Квартални мониторинг економских трендова и политика у Србији, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), бр. 48.

⁷ Daron Acemoglu, Philippe Aghion and Fabrizio Zilibotti. „Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth“, *Journal of the European Economic Association* 4, 1 (2006): 37–74.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ И СИРОМАШТВО КАО ИЗАЗОВ НАШЕГ ВРЕМЕНА (Хуманистичке и друштвене науке - усправите се!)

МАРКО СЕКУЛОВИЋ

Универзитет у Нишу, Економски факултет

Пролетаријат као друштвена класа и синдикат као облик његовог организованог дјеловања наспрам буржоазије (рад-капитал однос), нијесу више битни актери савремене друштвене сцене, па тако, ни појмови који се користе у савременој друштвеној мисли. Нестанком пролетаријата настао је *прекаријат* као феномен *финансијског капитализма* или *банкизма*. Друштвени стратуми сада су: 1. плутократија (врх), 2. стално запослени (средина) и 3. прекаријат (дно). Међународна организација рада "прекарни рад" одређује као "радни однос у којем не постоји сигурност запослења која се сматра основним елементом уговора о раду". Тековине вјековне синдикалне борбе у вези права на рад, дужине радног дана, услова рада, висине наднице, заштите на раду и др. , са "прекарним радом" се доводе у питање, што се види по одредбама савремених "флексибилних" закона о раду. Савремено доба је битно нарушило секуларно стабилну релацију у расподјели дохотка између рада и капитала на штету рада, како је то показао Пикети у својој књизи *Капитал у XXI вијеку*.

Револуционарни поклич *Пролетери свих земаља уједините се!* из *Комунистичког манифеста* (1848), уз истицање да у тој борби против буржоазије пролетери "немају шта да изгубе изузев својих окова, а добиће цио свијет", није се лако остваривао у пракси. То се јасно испојило током Првог свјетског (империјалистичког) рата 1914-1918.године, када се пролетаријат лакше опредјељивао за националпатриотизам и националшовинизам него за пролетерски интернационализам! Оно што није полазило за руком пролетаријату (раду), полазило је за руком буржоазији (капиталу) са стварањем мултинационалних компанија (МНК) и свјетског финансијског тржишта као кључних актера савремене глобализоване економије. Теорија *ултраимперијализма* Карла Кауцког, означена од лењинизма као ревизионистичка, добила је потврду у пракси. Његова теза да капитализам ступа у нову фазу развитка, када међусобну борбу националних држава замјењује владавина међународно уједињеног капитала који експлоатише цио свијет, данас је очигледна. Успостављена је, тако, владавина уједињеног капитала над размрвљеним радом, што свој израз има у савременим *флексибилним* (!) законима о раду.

Капитализам као друштвени систем је у свом досадашњем развоју показао задивљујућу виталност: Кризе кроз које је циклично пролазио, биле су, *de facto*, његове "креативне деструкције" (Шумпетер), након којих се он ревитализовао! Хоће ли му то успјети и након кризе из 2008. године, или је пред нама епоха *посткапитализма*? Због велике сложености, нелинеарности и стохастичности друштвених процеса и дјеловања многобројних *повратних спрега* (како позитивних, тако и негативних) различитог интензитета, друштвене промјене је тешко предвиђати. Значи ли то онда, да друштвене и хуманистичке науке и не треба да се баве таквим питањима, како се не би "компромитовале"? Они који су увјерени да релација *прошлост-садашњост-будућност* има своје поуздано објашњење у Лајбницовом ставу : садашњост је ћерка прошлости и мајка будућности!, неће одустати од покушаја да сагледавају могуће исходе друштвених промјена. Грешке које ће им се, неизбежно, дешавати нијесу никаква "компромитација", већ само подстицај за преиспитивања и нова интелектуална прегнућа. "Хуманистичка интелигенција располаже најаутентичнијим знањем о друштву, али је то знање осујећено тзв. "знањем из прве руке", којим располаже политичка "елта" или бирократија."- истакао је Љубомир Тадић још 1967. године у свом дјелу *Поредак и слобода*.

У раду *Економске шансе наших унука*, чију је прву верзију Кејнс изложио студентима 1928. године, а коначну верзију објавио 1931. године, Кејнс предвиђа да ће се, због раста продуктивности рада, радна недјеља кроз 100 година свести на 15 часова и да ће човјечанство ријешити питање задовољења материјалних потреба, али да ће се суочити са питањем садржаја и смисла доколице. Ту је и његова тврдња да се технолошка незапосленост "јавља зато што брзина са којом ми стварамо радно-штедљиве технолгије превзилази нашу способност да изналасимо нову примјену тако ослобођеног рада." У исто вријеме његов земљак , филозоф Бертран Расел у есеју *Похвала лењости* (1932) истиче да би послодавци постигли много више ако би скратили радну недјељу на 4 сата дневно, јер би радници били задовољнији и мање нервозни, а то би се позитивно одразило на профит. Повећана доколица би, тако, била извор креативности и иновација, а то су императиви савремене "економије знања".

Колико год да стварност није потврдила предвиђања Кејнса и Расела, њихова размишљања су подстицајна и драгоцјена баш за проблеме који су се заострили у наше вријеме: незапосленост, економске неједнакости (енормно богатство малог процента становништва и пауперизација огромне већине људи), садржај и смисао доколице, криза морала и афирмација егоистичког гена ("greed is good") на рачун запостављеног алтруистичког гена који је

такође иманентан човјеку, непоштовање "еколошких императива"(Н.Н.Моисејев) и др. Да ли је постојећи капитализам спреман и способан да се кроз нову "креативну деструкцију" трансформише у своју нову фазу развоја или је он, са својим битним премисама, исцрпио своје даље трансформационе могућности, одговор ће се релативно брзо добити. Проблеми су такви да не трпе дуго одлагање: "Иште свијет неко дјеиствије", као што каже Игуман Стефан у *Горском вијенцу*. Умјесто апологетике, друштвене и хуманистичке науке данас морају његовати "безобзирну критику свега постојећег" на начин да се та критика не боји својих резултата нити сукоба са постојећим силама, како је то истицао млади Маркс.

Кључне ријечи: незапосленост, сиромаштво, прекаријат, радни дан, доколица

ДА ЛИ ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ ИМАЈУ ГРАНИЦЕ?

МИЛАН С. ШОЈИЋ

члан Одбора за економске науке САНУ

На основу бројних истраживања и докумената, уочава се да се економске и друштвене неједнакости у свету у 21. веку даље повећавају. Неједнакости међу земљама и унутар земаља су веома изражене, међу којима су свакако: неједнакости у погледу степена економског развоја земаља; неједнакости стопе наталитета и природног прираштаја становништва; неједнакости у погледу хуманог развоја; неједнакости у погледу нивоа сиромаштва; неједнакости у расположивим природним ресурсима (питке воде, енергената, металичних и неметаличних природних ресурса); неједнакости између појединих региона унутар земаља; неједнакости у нивоа персоналних доходака појединих делатности унутар земаља; неједнакости у погледу удела у међународној трговини; неједнакости у финансијским снагама и задужености земаља; неједнакости у укупном националном богатству земаља и бројне друге неједнакости.

Издаваја се као врло значајних питање границе неједнакости и да ли постоје границе повећања неједнакости међу земљама у свету и унутар земаља? Исто тако, поставља се питање које су могуће **последнице даљег повећавања наведених неједнакости** у наредним годинама и деценијама? Овде имамо у виду неповољна историјска искуства и ратове у протеклом периоду. Уочавамо да се ширење

неједнакости убрзава, те је неодрживо у средњем и дужем року. Даље ширење неједнакости, по нашој оцени, може изазвати знатне нежељене социјалне и економске последице у појединим земљама и/или на глобалном нивоу.

Овде ћемо, на бази података Уједињених нација и других међународних организација и институција, у сасвим сажетом облику, навести само неке чињенице везано за **ниво и темпо повећања неједнакости у свету**. Према подацима УН-ММФ, у 2016. години, разлика је између највишег (Катар) и најнижег (Бурунди) бруто домаћег производа (БДП) по глави становника међу 190 земаља света износила чак 159:1, све мерено према БДП-у на бази унакрсних паритета куповне моћи (GDP-PPP). Овај индикатор, GDP-PPP по становнику у Бурундију је, на пример, у 2016. години био нижи у односу на САД за 73 пута, у односу на Швајцарску 75 пута, у односу на Луксембург 133 пута, итд. Процене су да 1% најбогатијег становништва у свету има доходак као 57% најсиромашнијег светског становништва (Б. Милановић 2002). Степен неједнакости међу земљама се уочава и на основу **индекса хуманог развоја** Уједињених нација (*UN Human Development Index – HDI*), који је у 2015. години израчунат за 188 земаља света. Познато је, наиме, да се сваке године, земље чланице УН-а рангирају према овом индексу хуманог развоја. Најнижи индекс хуманог развоја је у 2015. години био у Јужноафричкој Републици: свега 0,352 (35,2%), а највиши у Норвешкој: 0.949 (94,9%). Република Србија је према индексу хуманог развоја у 2015. години рангирана на 66. месту у свету од укупно 188 рангираних земаља света, са вредношћу HDI од 0,776 (77,6%). Према извештају из 2016. године за претходну годину, вредност индекса неједнакости (Inequality-adjusted HDI –IHDI) Републике Србије је у 2015. години износила 0,689 и према овом индексу Србија је рангирана на 45. месту од укупно 151 земље. Индекс сиромаштва у свету је, према методологији Бароа ("Barro Misery Index"-BMI), у 2013. години био најнижи у Јапану (5,4%), а највиши у Венецуели (79,4%). Овај индикатор је, у Републици Србији у 2013. години, процењен на око 44,8%, од укупно 89 рангираних земаља, али се процењује да је у 2016. години његова вредност била повољнија, услед смањења званично исказане стопе незапослености и стопе инфлације. Према подацима и проценама Европске уније, **ризик од сиромаштва и социјалне инклузије** је у 2015. години: у ЕУ износио 23,7%, у Бугарској 41,3%, у Грчкој 35,7%, у Румунији 37,4%, у Републици Србији 41,3%, Македонији 41,3%, Турској 51,2% (у 2013. години), итд. (Извор: „The Europe 2020 strategy promotes social inclusion“, ЕУ).

Према подацима УН, највећа **стопа раста становништва** у периоду 2010–2015. године је била у Нигеру и износила је 40 промила,

а најнижа (негативна) је била у: Литванији – 16,3 промила, Грузији – 12,1 промила, Летонији – 11,8 промила, Румунији – 7,9 промила, Бугарској – 7,1 промила, док је у Републици Србији износила – 4,7 промила. Очекивано је да велике разлике у погледу наталитета, морталитета и природног прираштаја, односно природног кретања становништва, имају знатан утицај на садашња и будућа друштвена и економска кретања унутар земаља и на нивоу свих земаља у свету. То се, поред осталог, јасно уочава и на основу ранијих и садашњих миграција у свету.

Овде истичемо да садашњи модел економског развоја, базиран на елементима владавине капитала, омогућава повећавање економских и социјалних неједнакости и унутар појединих земаља и међу земљама света. Због тога је у документу: „**Агенда о одрживом развоју до 2030. године**“** један од 17 важних глобалних циљева и 169 појединачних циљева о одрживом развоју, дефинисан од стране Уједињених нација за период до 2030. године да се смањују неједнакости међу земљама и да се смањују неједнакости унутар појединих земаља. Оцењујемо да је то декларативно постављен циљ, који по нашем мишљењу, не прате конкретни инструменти који треба да доведу до реализовања овог, иначе пожељног циља дефинисаног од стране УН у 2015. години.

У најновије време се све више инсистира на унапређењу и редефинисању постојећег модела капитализма. Има се у виду тзв. **инклузивни капитализам**, за који се очекује да би могао допринети смањењу неодрживих економских и социјалних разлика по земљама и у свету, нарочито након финансијске и економске кризе у САД и у свету, од 2007/2008. године наовамо. О инклузивном капитализму (*"Inclusive Capitalism Initiative" -ICI*) је одржан скуп на високом нивоу у Лондону 27. маја 2014. године, а затим и конференција о инклузивном капитализму и у 2016. години.

Кључне речи: економске неједнакости, GDP–PPP по становнику, хумани развој, социјалне последице, инклузивни капитализам, УН агенда 2030.

* United Nations, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, The Sustainable Development Goals (SDGs)*, United Nations Resolution A/RES/70/1 of 25 September 2015. Преузето:
<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

ОБРАЗОВАЊЕ – QUO VADIS*

СНЕЖАНА ГРК

Центар за социолошка и антрополошка истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

Једна од кључних политика ЕУ јесте регионална политика. Она дефинише инвестициони оквир неопходан за испуњавање циљева Стратегије Европа 2020. Најважнији циљеви ове стратегије – за економски развој заснован на знању, очувању животне средине и високом нивоу запослености, продуктивности и социјалне кохезије – јесу подизање стопе запослености популације старости од 20 до 64 године на 75 одсто, повећање процента БДП-а који се издваја за истраживање и развој на три одсто БДП-а ЕУ, достизање "20-20-20" климатско-енергетског циља, смањење стопе раног напуштања школе испод десет одсто, као и повећање процента факултетски образованог становништва старости од 30 до 34 године на 40 одсто и смањење броја оних који живе испод линије сиромаштва за 20 милиона људи.

Србија претендује да постане чланица ЕУ. Стога погледајмо колико је она далеко од зацртаних циљева Стратегије Европа 2020, а у деловима који се односе на образовање и запосленост.

Стопа незапослености је у корелацији са стањем у привреди. Званична стопа незапослености у Србији у 2016. години износила је 15,3 одсто (у првом кварталу 2017. је 14,6 одсто), док је стопа незапослености од 15 до 64 године у 2016. била 15,9 (у првом кварталу 2017. је 15,2 одсто). Али, незванична незапосленост је далеко већа. У структури незапослених доминирају грађани без стручне спреме или са средњом школом. Број незапослених са факултетима мањи је од оних без факултета. Неповољна је структура незапослених међу младима. Од укупног броја незапослених сваки трећи је млађи од 30 година. Дакле, положај младих (15–30 година) и њихово укључивање у привредне токове није добар. Велики је несклад између оних који се школују и студирају на факултетима и струка потребних на тржишту рада. Наиме, стечено знање и њихове факултетске дипломе нису из области и у складу са потребама на тржишту рада.

У последње две деценије дошло је до промена у образовном систему, пре свега у организационом делу (државни и приватни

* Овај рад је део истраживања на пројекту *Моделирање развоја и иницијација Србије у светске токове у светлу економских, друштвених и политичких питања*, евиденциони број 179038, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

универзитети /факултети) и у програмима рада на постојећим факултетима. У Србији са нешто више од седам милиона становника постоји 8 државних универзитета и 94 факултета, и 10 приватних универзитета и 75 факултета. Упркос тако великом броју универзитета/факултета, Србија има незадовољавајућу образовну структуру. Процент особа са високим образовањем је сличан проценту становништва са непотпуним основним образовањем. Високообразовани учествују са 10,59 одсто у становништву Србије старијем од 15 година. Завршено више образовање има 5,65 одсто становника Србије, а средњошколско образовање има 48,93 одсто што чини нешто преко три милиона становника, док основно образовање има 20,76 одсто. Скоро трећина грађана има недовршену или само завршену основну школу, док само сваки пети становник старости од 31 до 35 година има факултет. У Србији једна трећина младих у доби од 18 до 24 године прекине школовање које је започело, док се у земљама ЕУ то деси у 15 одсто случајева.

И поред тога што је извршен процес усклађивања са Болоњском декларацијом, у Србији је дужина студирања продужена. Приличан број дипломаца уписују мастер студије, због немогућности запослења. Проблем су и наставни планови који нису прилагођени знању које је потребно привреди. Стога се намеће питање: да ли се буџетски новац троши узалудно. Подаци о улагањима по глави студента, а ради се о националном просеку, показују да Србија издваја око пола милиона динара по студенту годишње. Држава по једном студенту на неким факултетима плаћа много више него што су школарине самофинансирајућих студената. Ради се о томе да се факултетима исплати да имају више буџетских студената а није им у интересу да имају високе критеријуме, јер тада приличан број студената губи статус буџетског студента. Ово је у контрадикторности са оним што модел финансирања треба да стимулише – а то је повећање квалитета. Када ђаци и студенти буду имали једнаку могућност да се упишу у високошколске установе у ЕУ, факултети у Србији ће бити у незгодној ситуацији. Стога је сада последњи тренутак да се нешто уради на квалитету образовања!

Стратегија развоја образовања до 2020. године предвиђа повећање улагања у образовање са 4,5 одсто на 6 одсто БДП-а. Али је упитно колико је то реално у условима штедње. За Србију је посебно значајно да обједини образовање, истраживање и иновације. Повећање улагања Србије у истраживање у образовним и научним институцијама и компанијама је кључни елемент става по коме је инвестирање у “знање” најбољи и можда једини начин да Србија убрза економски раст. Нажалост, у Србији је и издвајање привреде за науку односно истраживања и развој јако мало. Поредети се са чланицама

ЕУ и земљама у окружењу, Србија се због симболичних издвајања за науку (0,35 одсто БДП-а) налази при дну ранг-листе земаља у Европи.

Политика образовања у Србији захтева брзе промене. Ево зашто. У Србији се мења структура становништва. Своју специфичност имају демографске промене (све бројнија старија генерација, мали наталитет), али и више деценијско напуштање земље углавном школованих и младих људи и прилив избеглица. Србију чека озбиљна криза због ресурса високообразованих људи. Тренутно постоји експанзија високошколског образовања ниског квалитета. Структура дипломаца не одговара технолошком времену у којем живимо. Заправо, само 15 одсто студената има диплому из технолошко-производних области, а само три одсто из области пољопривреде и ветерине. Потребни су кадрови из информационо-комуникационе технологије. ИКТ индустрија може да генерише БДП и запошљава радну снагу.

Стечено знање на факултетима и вишим школама мора бити одмах искористиво. Дуго чекање на прво запослење, оних који нису партијски кадрови, контрапродуктивно је. Студенти у Србији се сада школују да би се запослили на Западу. Расте одлив мозгова. Број високообразованих особа које су отишле из земље порастао је 11 пута за последњих десет година. Процент оних који се враћају је релативно низак. Да би Србија постала у правом смислу друштво засновано на знању и да би се успешно развијала – корупција и криминал морају да се искорене. Партије су криве за запошљавање. Оне искључиво запошљавају своје кадрове. Радна места се остављају у наслеђе. И није битна стручност и квалификација, само партијска припадност. Стога није чудо што образовани људи напуштају земљу. А лоши кадрови преузимају водећа места и позиције у јавном сектору. Колико може Србија тако? Не још дуго! Тек када радна етика са осећањем за поштење почне да доминира српским друштвом могли би се очекивати позитивни помаци ка толико жељеном циљу - друштву заснованом на знању.

Србија мора радити на себи и ојачати своју привреду. Србија нема високоразвијену културу, производњу и конкурентност. Државна предузећа у привреди су велики проблем. Веома је дискутабилно како та предузећа функционишу и имају ли довољно запослених. Државна предузећа треба ставити на здраве темеље. Такође, приватни сектор треба да се усклади са захтевима и образовним профилима на тржишту рада. Мора да постоји договор са корисницима услуга који знају шта им је потребно од образовних кадрова. Наставни програми и планови се морају радити за потребе тржишта рада и привредника, и за потребе предузећа. Факултети и образовне установе морају имати склопљене уговоре са свим

релевантним институцијама и предузећима на микро и макро нивоу. То значи да предузећа прате студенте и након што они заврше студије, имају теоријско и практично знање са којим се могу суочити са свим проблемима и изазовима у великим компанијама. У контексту даљих економских перспектива раста и развоја земље, приоритет Владе Србије мора бити проналажење начина за савладавање свих изазова у производњи знања и стварању модерног образовног система усклађеног са потребама привреде и са стандардима Европске уније.

Кључне речи: структура незапослених, образовна структура, квалитет образовања, безвредне дипломе, одлив мозгова, перспективе развоја

ЗАШТО ТРАНЗИЦИОНЕ ЕКОНОМИЈЕ (НЕ)МОГУ ПРОПАСТИ Шта (не)ће опстати у БиХ и Републици Српској

СПАСОЈЕ ТУШЕВЉАК

Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет-Пале

Генеа проблема незапослености у транзиционим земљама узрокована је бројним чиниоцима и неразумевањем промењених околности.

Адресирамо део кључних несавршености и несналажења у политичкој, доктринарној, монетарној, финансијској, институционалној, образовној, научноистраживачкој, технолошкој, организационој, управљачкој, социолошкој и психолошкој сфери, које компликују решавање овог изузетно сложеног проблема на делотворан начин.

1. У транзиционим земљама на сцени је најчешће циркуларни начин размишљања са континуелним спорењима о узроцима и последицама економских и социјалних неједнакости, а да при томе политички фактори избегавају да јасно и недвосмислено декларишу да је капиталистички начин производње изабран као модел друштвене организације и да су економске и социјалне неједнакости природна последица друштвеног избора.

При томе се због незнања, нелегитимних личних, страначких и групних интереса потискује адресирање ефикасности као кључне одреднице капиталистичког начина производње, што има изузетно негативне импликације и на инклузивност институционалног

сетинга и на ставове и понашања субјективних снага друштва, индивидуа и пословних ентитета које постојеће околности забрињавајуће фрустрирају и обесхрабрују у тражењу делотворних решења.

2. Изузетно супротстављена актуелна академска спорења и „непомирљиви“ ставови о улози државе и тржишта у већој мери доприносе несналажењу и апатији пословних структура и грађана него што разјашњавају недоумице и предлажу решења, иако је све много једноставније него што изгледа. Теоријска постулирања и искључивости којима се апологетски преферира (нео)либерални или (нео)кејнзијански концепт не доприносе изградњи инклузивних институција.

3. У процесу реформи и изградње инклузивног институционалног сетинга транзиционе земље као што су Србија и Босна и Херцеговина требало би да се примарно фокусирају на кључна доктринарна и методолошка постулирања о функционисању предузећа као темељне јединице сваке привреде.

Адресирање овог приоритета је значајно стога што без ефикасне и успешне економије нема могућности за изградњу просперитетног друштва.

4. Монетарна и финансијска сфера у транзиционим земљама је под сталним надзором и мониторингом глобалног институционалног сетинга, на начин који не оставља могућности домицилним актерима да воде проактивну политику развоја, што је у Босни и Херцеговини додатно лимитирано механизмом „*Currency Board*“ који за 20 година није ни у једном сегменту реформисан.

5. Образовна сфера је оптерећена наслеђем и кумулираним проблемима генерисаним неадекватним политичким, доктринарним и финансијским одговорима на напред адресиране изазове. Пословична нефлексибилност и нееластичност образовног система у одсуству креативног политичког одговора померила је овај изузетно важан потенцијал на маргину друштвеног значаја, уместо да се исти позиционира као „*spiritus movens*“ друштвеног и економског развоја.

6. Научно истраживачки рад и технолошки развој су због друштвене небриге забрињавајуће девастирани тако да је економија у потпуности зависна од увоза технологије, чак и у секторима са компаративним предностима у којима смо у прошлости имали запажене резултате.

7. У таквим околностима изостаје системски приступ управљању а проблеми се решавају „*ad hock*“, арбитарно и у изнудици, што подстиче незнађе и неповерење у систем и институције.

8. Такве околности руинирају социјалну структуру друштва на најгори могући начин тако да изостају ефекти који генеришу

функционалност структура, интеракције и синергија, а расту обавезе друштвених фондова за субвенционисање елементарне егзистенције све већег броја социјално угрожених појединаца и породица.

9. Из свих назначених разлога у транзиционим земљама је угрожена основна егзистенцијална сигурност већине становништва што има изузетно негативно дејство на психичко здравље појединца, породице, изложених социјалних слојева и друштва у целини.

Презентована постулирања ћемо илустровати одговарајућим емпиријским подацима о кретању кључних економских и социјалних перформанси у БиХ и Републици Српској за период 2000–2016. године.

Кључне речи: идеологија, доктрине, капитализам, неједнакост, ефикасност

ЕМПИРИЈСКИ ПОДАЦИ 2000–2017.

1. БДП–ДУГ;
2. ПЛАТНО-БИЛАНСНА ПОЗИЦИЈА И ПОКРИВЕНОСТ УВОЗА ИЗВОЗОМ;
3. КРЕТАЊЕ ЗАПОСЛЕНОСТИ;
4. ПРОСЕЧНА ПЛАТА И РАСТ ЦЕНА НА МАЛО;
5. ПОТРОШАЧКА КОРПА;
6. СТЕЧАЈЕВИ;
7. БУЏЕТ И УЛАГАЊА ЗА ПРОЈЕКТЕ ЗАПОШЉАВАЊА;
8. БУЏЕТ И ФОНДОВИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ;
9. БУЏЕТ И УЛАГАЊА У НАУКУ И ТЕХНОЛОШКИ РАЗВОЈ;
10. ДИРЕКТНЕ СТРАНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ;
11. КАПИТАЛ БАНАКА;
12. СТРУКТУРА ПЛАСМАНА БАНАКА.

МОГУЋНОСТ КОНСТИТУИСАЊА ГЛОБАЛНОГ ТРЖИШТА РАДА

БРАНИСЛАВА БУЈИШИЋ
консултант, канцеларија Милановић

1. У којој мери се сиромаштво може искоренити само реформама на тржишту рада

Средином 80-их година већина земаља се приклонила „неолибералном оптимизму“ – вери у могућност самоподржавајућег раста на темељу деловања тржишних законитости. Сматрало се да ће ослањање на тржиште аутоматски довести до економског раста а овај последично до развоја. Једна од последица тога је била да су социјални проблеми и сиромаштво почели да се третирају као аномалије а не као производ система јер систем, сматрало се, обезбеђујући раст аутоматски обезбеђује и прогрес и решава социјалне проблеме укључујући и проблем незапослености. Шири друштвени циљеви, који су до средине 80-их били интегрални део развојних програма конципираних уз државну интервенцију, сада су се оформили као одвојене политике, нека врста анекса. То је био случај и са стратегијом за сузбијање сиромаштва. Истовремено се приступа и реформама на тржишту рада (либерализација колективног преговарања, увођење флексибилних облика запошљавања, поједностављивање поступака за отпуштање радника, наднице се све више формирају на основу понуде и тражње...). Ове реформе тржишта рада, које постаје све сличније тржишту роба, требало је да допринесе стварању нових радних места.

Резултати су међутим разочаравајући. У свим великим европским економијама стопа незапослености је много већа у периоду 1980–2009. него што је била у периоду 1951–1973, у време доминације кејнзијанизма (Robert Skidelsky, Keynes – The Return of the Master, Allen Lane, 2009). Оне пак државе које су успеле да реформама тржишта рада смање незапосленост, суочавају се са проблемом сиромашних радника. У ту групу спадају углавном запослени на одређено време или са скраћеним радним временом, дакле ангажовани на основу неког од флексибилних, атипичних облика запошљавања а не на основу класичног радног односа. У том смислу парадигматичан је пример Немачке. Мада је у оквиру реформи „Hartz“ спроведеним почетком 2000. извршила либерализацију и дерегулацију тржишта рада и успела да смањи стопу незапослености, Немачка се од свих чланица Уније суочава са највећим бројем сиромашних радника, оних

чије наднице су знатно испод медијанске наднице (22,5% у Немачкој, према 8,8% у Француској, 3,8% у Белгији и 21,3% у В. Британији).

2. Да ли се у блиској будућности може очекивати конституисање глобализованог тржишта рада

Глобализација и могућност несметаног прекограничног кретања капитала има за последицу промене на тржиштима рада већине земаља, посебно мање развијених држава полу-периферије и периферије. Појава транснационалних корпорација као инвеститора често доводи до заобилажења закона о радним односима у земљама пријема (*host country*). Најчешће се улагање капитала условљава смањеном заштитом локалне радне снаге а организација производње, радног времена, систем награђивања углавном зависе од непосредне нагодбе послодавца и запослених, без посредовања било државе било синдиката.

Постоји скоро општа сагласност да корпоративна глобализација захтева глобалан одговор света рада на промене које присуство страних инвеститора доноси у погледу организације привређивања и услове на тржишту рада. Међутим схватања о реализацији тог циља се разликују. „Зелена књига о социјалној одговорности предузећа“ је озваничила пренос једног дела законодавне активности на корпорације тако да је све већи број „приватних норми“ о раду и радним односима што води сегментацији тржишта рада и на националном и на глобалном плану. ("Livre vert sur la responsabilité sociale des entreprises", Commission européenne, Emplois et affaires sociales, јули 2001). Као супротно решење може се навести синдикално повезивање радника независно од постојећих институција. Тако су 1997. штрајк америчких радника UPS-а (United Parcel Service) који су се успротивили стратегији фирме да фаворизује part-time запослење, подржали радници UPS-а из Белгије, Немачке, Холандије и Француске.

Ипак, овакве акције представљају реткост. Да ли је онда реално очекивати да у блиској будућности дође до конституисања глобализованог рада који би у глобализованој економији био партнер и саговорник глобализованом капиталу? Ово питање има шири друштвени значај јер битно утиче на формулисање социјалне политике (најшире схваћене) која је још увек у надлежности националних држава. Сматра се да је за дуг период социјалног мира и економског просперитета у Западној Европи – тзв. тридесет величанствених од 1945. до 1975. године – најзаслужнији принцип трипартизма. Према дефиницији ИЛО под трипартизмом се подразумева постојање институционалног аранжмана за

консултације и/или договоре између представника радника, послодаваца и владе о одређеним питањима која се односе на економску и социјалну сферу. Поставља се дакле, питање, на ком нивоу би у ситуацији глобализоване, наднационалне економије требало да се води трипартитно споразумевање и договарање о социјалним и економским питањима? Ко би били партнери у тим наднационалним трипартитним договорима? Да ли је уопште могућ трипартизам на глобалном нивоу? Или, друкчије формулисано, да ли је уопште могућа глобализована социјална политика?

Ако се прихвати да је могуће разликовати три начина повезивања актера на тржишту рада: (а) преко тржишта, (б) координацијом путем закона и прописа и (в) координацијом путем директног усаглашавања социјалних партнера уз ограничену интервенцију државе (Hall P.A and Soskice D. Varieties of capitalism, Oxford University Press 2001) – онда би на европском нивоу - теоријски гледано - најреалније било усаглашавање преко организација послодаваца UNICE (The Union of Industrial and Employers Confederation of Europe) и Европске синдикалне конфедерације ETUC (European Trade Union Confederation). Међутим, мада је у другим питањима веома склона централизованом доношењу одлука на ЕУ нивоу, UNICE одлучно одбија успостављање и увођење институције колективног преговарања на европском нивоу.

Непостојања координације између глобализованог капитала са једне и глобализованог рада са друге стране, има за последицу да се социјалне политике налазе у некој врсти вакуума а да је могућност конципирања борбе против сиромаштва веома отежана.

Кључне речи: сиромаштво запослених, глобализовани капитал, глобализовани рад, трипартитно споразумевање

СТЕПЕН СИРОМАШТВА У СРБИЈИ ЈЕ АЛАРМАНТАН

ДРАГАНА М. ЂУРИЋ

Факултет за пословну економију и права, Београд

По речима председнице ММФ, К. Лагард, неједнакост је „тамна сенка“ глобалне економије, а ја бих додала да је сиромаштво авет глобалне економије. Према последњим подацима Светске банке за 2013. годину испод линије сиромаштва (\$1,90 дневно) живело је 787 милиона становника, односно 11% светског становништва. Према

показатељима РЗ Србије стопа сиромаштва је 2016. године у Србији износила 25% док је стопа ризика од сиромаштва била 38,7%. ЦИНИ коефицијент којим се уобичајено мери неједнакост је такође на незадовољавајућем нивоу и не показује значајно побољшање у последње три године (2012. године – 38%; 2013. године – 38,6%; 2014. године – 38,2%).

Разлози појаве неједнакости у свету и у Србији углавном нису исти, али су очекивања иста: продубљивање ће се наставити уколико се ништа не предузме. Нико не треба да има илузију да ће неједнакост нестати, али је неопходно да она буде смањена.

Степен сиромаштва у Србији је алармантан. Социјална политика постоји, али ју је Савет Европе оценио изузетно неадекватном. Власт то оправдава буџетским ограничењима.

Због фискалне консолидације поуздано може да се очекује даљи раст сиромаштва због смањења плата и пензија. Ово можда неће бити тако изражено у популацији пензионера, која се сваке године за неколико хиљада природно осипа, колико због њихових наследника које су издржавали или финансијски подржавали.

Највећи узрок сиромаштва у свету, па и у Србији, јесте незапосленост. У исту групу улазе и лица са ниским радним интензитетом. Стога би као и у другим земљама било неопходно таргетирати незапосленост, као што се таргетира инфлација, уз предвиђање метода који ће довести до пораста запошљавања или самозапошљавања.

Најчешће до сада коришћен метод стимулисања запошљавања преко субвенција СДИ је довео до смањења незапослености. Будући да се запошљавају ниже квалификоване радне снаге са ниским надницама, овај метод ствара добар основ за перпетуирање сиромаштва, без тазматрања оцене квалитета СДИ, односно њиховог утицаја на економски развој.

Као и у земљама у окружењу, и у Србији је најугроженија популација младих која ни после завршеног школовања не може да дође до посла. Један део младих ту потенцијалну последицу решава налажењем запослења у другим земљама (у 2015. години само у земље ОЕЦД је отишло 60000 људи претежно младих). Одлив квалификованих и високо квалификованих младих људи ће се, при постојећој економској политици, наставити с једне стране, а са друге стране ће „празнити“ земљу радном снагом која може да допринесе економском развоју. Одливу радне снаге допринеће и дигитална економија која очекује Србију у блиској будућности. Она ће направити тектонске, за сада несагледиве, последице на тржишту рада. Ова популација младих могла би да представља клицу за оживљавање

средње класе, која је последњих године уништена, а која по свим истраживањима представља значајну, ако не и кључну снагу развоја.

Имајући у виду да се ради о младима у доба фертилитета, при постојању негативне стопе наталитета, њихов одлазак из земље повећава опасност од „пражњења“ броја становника а на овај начин и лаганог одумирања нације.

Потребно је променити социјалну политику и схватити да је једино исправно оно што је још давно рекао Џ. С. Мил а то је да добра држава треба да подржава дифузију, а не концентрацију богатства. Ту се поставља питање да ли данас држава може и, ако може, на који начин да утиче на смањење и неједнакости и сиромаштва. По оценама стручњака али у међународних организација (Аткинсон, Штиглиц, Пикети, Светска банка, ЕУ и друге) држава то може, чак и у ери глобализације, уколико постоји политичка воља да се изгради систем чија би имплементација довела до остварења жељених циљева. У циљу побољшања социјалне политике сугеришем следеће:

- промењена социјална политика треба да произађе из стратегије смањења сиромаштва;
- с обзиром на чињеницу да сваки закон има своје дистрибутивне ефекте, пре њиховог усвајања неопходно је проценити ефекте на запосленост и на социјална питања;
- таргетирати стопу незапослености;
- створити услове за јачање преговарачке позиције синдиката који су политички поларизовани и који су смањили захтеве за економским правима због наметнутих питања неекономске проробе: права жена, права ЛГБТ популације, права на абортус, заштита човекове околине и сл. Уозбиљити социјални дијалог синдиката, послодаваца и државе;
- таргетирати стопу раста минималне зараде;
- тражити одговарајуће моделе у позитивним искуствима других земаља, пре свега на земље ЕУ;
- промена у пореској политици, која би стимулисала и приватни сектор да да свој допринос социјалној политици;
- промишљање политике регионалног развоја која би адекватније одговарала смањењу значајних диспаритета између највише и најмање развијених самоуправа са становишта економског развоја, посебно укључујући развој квалитетне инфраструктуре;
- напуштање постојећег вишеструко штетног система стимулација СДИ и распродаје јефтине радне снаге (уговара се минималац који је у 2017. години, зависно од броја сати, износио од 20 800 до 23 920 динара плус 20%) чиме се перпетуира сиромаштво и који углавном немају значајну развојну компоненту, а имају и неизвесну будућност, јер је питање да ли ће странци остати у земљи по истеку времена по истеку уговора. За плаћање субвенција држава се задужује, а страни

инвеститори тиме плаћају радну снагу. На тај начин се убијају домаћи произвођачи који због неједнаких услова пословања нису конкурентни;

- финансијска и друга подршка одличним ученицима из сиромашних породица, које би могле да одобравају и компаније уз извесна пореска ослобођења;

- побољшање здравственог система;

- реформа образовног система за потребе друштва XXI века и стимулација образовања за звања која ће бити тражена;

- систем дуалног образовања, које је постојало у бившој СФРЈ, извесно има смисла, али се стиче утисак да се наглашава као нешто апсолутно ново, при чему су изгледи за запошљавање свих учесника у таквом систему образовања прилично ограничени.

Ово су неки од могућих предлога за побољшање социјалне политике у земљи. Неки од ових предлога подразумевају коришћење буџетских средстава. Социјална политика у највећој мери зависи од остварења осталих политика, а пре свега од макроекономске стабилности и значајнијег економског раста и квалитетнијег запошљавања. Са постојећом економском политиком, без дугорочних стратегија углавном фокусирана на фискалну консолидацију, која не може сама да допринесе значајно већем економском расту, уз урушене институције система, урушену средњу класу и у одсуству владавине права, нема основа за оптимизам у дугорочне задовољавајуће економске перформансе, па ни значајније промене у домену смањења сиромаштва у земљи.

Све наведено указује на неопходност озбиљног дијалога између економиста (који су постали дубоко свесни да економска питања не могу да се одвајају од друштвених) и њихових предлога и политичара о новој економској политици, стратегији борбе против сиромаштва и у оквиру ње социјалној политици, који би имао за циљ оцену који су економски смислени, искуствено успешни, теоријски засновани предлози политички изводљиви.

Кључне речи: сиромаштво, неједнакост, запосленост, социјална политика, држава

СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ НА ТРЖИШТУ РАДА И УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА

МАРИЈАНА МАКСИМОВИЋ

Центар за економска истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

Сва друштва данас, на глобалном нивоу, суочавају се са великим променама на тржишту рада и са проблемом незапослености становништва, истина нека мање, а нека више. Стога, решавање питања запослености и запошљавања, акутног проблема готово свих економија данас, захтева перманентну активност влада и њихових институција, али и свих осталих тржишних актера.

Од свих видова незапослености, најраспрострањенија и најуочљивија је свакако структурна незапосленост. Она је дугорочног карактера, представља раскорак између понуде и тражње за радом и радницима. Некада је јаче, а некада мање изражена, али у сваком случају неопходан је системски приступ за смањења такве врсте незапослености на тржишту рада. Дакле, структурна незапосленост указује на феномен постојања незапослености и непопуњених радних места, што углавном настаје услед промене економске структуре, промене технолошке производње или тржишне потражње. Надаље, оно што неповољно утиче на запосленост су непредвидива кретања на тржишту рада манифестована у интензивном развоју технологија, специјализацији рада, миграцији, родној равноправности на раду, учешћу младих, учешћу до сада маргинализованих група радника и мобилност. И у Србији постоји структурна незапосленост, али постоје и други проблеми у области тржишта рада, а то су неадекватна врста и ниво образовања, старост становништва, неформална запосленост, обесхрабрани запослени, борба против сиромаштва и искључености, као и заштита права на раду и синдикална активност. Иначе, смањење запослености изазвано је економским кризама, али понајвише деиндустријализацијом која је у појединим земљама довела до структурне незапослености. Свакако, незапосленост је социоекономска појава, коју карактерише немогућност радно способног становништва да пронађе примерено запослење уз адекватну најамнину. Треба нагласити да незапосленост никада није била константна категорија. Она је током времена варијала, кроз цео двадесети век, било је и драстичног пада запослености и пораста незапослености, али и ситуација пуне запослености у појединим земљама. Структурну незапосленост могуће је превазићи ублажавањем инфлације, затим променом државне политике која би правремено отклонила структурне препреке, затим и

макроекономском политиком може се отклонити део проблема незапослености, развојног планирања и другим економским мерама. Реалну препреку смањењу структурне незапослености, а то се доцније пренело и на друге облике незапослености, представља дискриминација по било којој основи.

Поред структурне незапослености, засебну тему обухвата питање флексибилности на тржишту рада, јер флексибилно запошљавање подразумева флексибилно радно време, повремено или привремено запослене, као и сезонски запослене. Осим тога, изузетно је важно направити критички осврт и растумачити појам „доживотног запослења“. Сада је свакако много актуелнији појам „доживотне обуке и образовања“ јер помаже решавању проблема незапослености и прихватању промена у целини. Из тих разлога су веома важне активне мере тржишта рада које би довеле до смањења стопе незапослености и повећања стопе запослености. Такође је неопходна усклађеност образовног система са потребама на тржишту рада. Једино тако се може савладати празан простор настао између понуђених и тражених нивоа образовања, вештина и просторног реалоцирања.

Интегрисано тржиште подразумева поред функционисања тржишта капитала, роба и услуга, функционисање и тржишта рада тј. адекватну усклађеност оних који нуде посао и оних који га траже, а који поседују квалификације, знање, вештине и способности. Како проблем (не)запослености и запошљавања представља веома важну ставку макроекономске политике, тако су брига и задатак влада сваке земље понаособ, али и Европске уније, да изналазе одговорна решења за добробит својих привреда.

У последњој деценији XX века већ је сасвим било јасно да су се догодиле велике промене на тржишту рада које ће имати далекосежне последице на ниво и структуру запослености у будућности.

Кључне речи: (не)запосленост, тржиште рада, структурна незапосленост, флексибилни облици рада, управљање људским ресурсима

НЕКИ УТИЦАЈИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ НА РАСТ НЕЈЕДНАКОСТИ У СВЕТУ

ДЕЈАН С. МИЛЕТИЋ

Центар за проучавање глобализације

Глобализација је као процес оличен у јачању међузависности друштвених субјеката и убрзавању интегративних процеса на планетарном нивоу, у последњој декади XX века, деловала као незауостављива друштвена сила која је отварала одређене планетарне перспективе путем глобалног ширења система вредности либералних демократских друштава и обећавајуће тржишне економије. Управо су ове вредности, Сједињеним Америчким Државама и Западној Европи, донеле превагу у „хладном рату“ и обезбедиле додатно богатство и својеврсно благостање њеним грађанима. Од тада па до данас сведочили смо бројним „тектонским“ променама које су значајно мењале свет. Навешћемо само неке од њих: драматично јачање тероризма на основама насилног религијског екстремизма; дуготрајна финсијска криза отпочела крајем прве деценије XXI века, а која је уздрмала темеље глобалног финансијског поретка, али и увела цео свет у период високе економске неизвесности и неповерења које се тешко изграђивало, а лако урушило; поновно уздизање Русије у светској „арени“ и, као логичан след, њен агресиван наступ са тежњом повратка „угледа“, односно обезбеђивања поштовања других светских сила; уздизање Кине као највеће светске економије која тежи да исту претвори и у глобалну превласт; настојање ЕУ да од економског џина прерасте и у политичког, уз бројне безбедносне и миграционе тешкоће које прете да скрену фокус са овог пута; постепено успостављање мултиполарног поретка, али и све неизбежнију дубљу конфронтацију између носилаца мултиполарности (САД, Русије, Кине, ЕУ); економско јачање многољудних земаља које представљају привлачно тржиште за мултинационалне компаније и потенцијално профитабилну дестинацију за транснационални капитал; итд.

Већина претходно наведених промена је у великој мери допринела одређеним дивергенцијама глобализације из њеног „златног доба“, али се чини да је највећи пропуст у ствари био себичлук и тежња ка апсолутној доминацији партикуларних интереса, а не доминацији система вредности који је био и остао највеће достигнуће евроатлантске заједнице.

Важно је истаћи да глобализација није само додатно подстакла ширење технологије која је омогућила јачање продуктивности, развоја и напретка, већ је и убрзала ширење сиромаштва, болести и

распадање традиционалистичких култура. Они на врховима глобалног развоја су постали још богатији јер су били у ситуацији да исфинасирају радикалне промене које су биле неопходне да се одржи ритам напретка који је диктирао технолошки, односно економски развој. С друге стране, сведоци смо да они сиромашни нису имали те могућности па су најчешће постајали још сиромашнији.

И поред чињенице да су богати одувек живели другачије од сиромашних, оно што је у савременом свету ново јесте да је глобализација, по свему судећи, убрзала светску економију, увећавајући провалију између њих. Она је створила услове да оне државе и поједини друштвени субјекти који су иначе били добро позиционирани, односно у ситуацији да инструментализују економске и политичке предности, сада максимизирају своје профите. Другим речима, да искористе ситуацију интензивних глобалних промена како би своју технолошку предност учиниле недостижном, а своје ресурсе усмериле ка стицање краткорочних материјалних интереса, до екстрема. Резултат таквог понашања је успоравање глобализације, што се јасно манифестује у губљењу визије планетарног друштва као могућег идеала; успостављању глобалног поретка ризика оличеног у империјалистичким тежњама најмоћнијих; додатном расту неједнакости и стварање све већег јаза између богате мањине и растуће сиромашне већине.

Разлика између екстремно богатих и оних сиромашних јесте толико велика да је довела до угрожавања актуелног глобалног поретка. Сведоци смо да је сиромаштво постало планетарна пошаст која утиче на миграционе процесе и мења културолошке и етничке границе стварајући јаке притиске према богатим и уређеним друштвима развијеног света. Дошли смо у фазу да се јасно уочава изражена опасност по опстанак основних тековина либерализма који је гарантовао постојање личних слобода и достојанства појединца као основне јединице здравог и пожељног друштва, али и до могућности да значајно уназадимо цивилизацијске тековине. У том смислу, отржењујуће и опомињуће звучи мисао Џона Ф. Кенедија, који је једном приликом рекао: „Ако слободно друштво не може да помогне многим који су сиромашни, онда не може ни да сачува мало оних који су богати.“

Кључне речи: глобализација, сиромаштво, неједнакост, глобални поредак

ПРОБЛЕМИ РЕГИОНАЛНОГ ТРЖИШТА РАДА У СРБИЈИ

ЈЕЛЕНА ЗВЕЗДАНОВИЋ ЛОБАНОВА
Центар за економска истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

Борба против неравномерности на тржишту рада је стална, и посебно изражена у време глобализације, где је за просперитет сваке економије од кључног значаја њена конкурентска предност. У циљу јачања перформанси тржишта рада, неопходно је побољшати понуду радне снаге у виду обогаћивања знања и запослених и незапослених посредством инвестиција у људски капитал. Смањење високе стопе незапослености, пре свега, младих, може бити остварено кроз креирање образовних и стручних програма који би одговорили потребама тржишта рада. Само тако би могло доћи до смањивања растућег јаза односно разлике између постојећих вештина и квалификација радне популације и оних које траже и захтевају послодавци или оних неопходних за успешно пословање. Традиционални облик знања више није довољан за опстанак модерног друштва, већ се појављује потреба за таквим које ће довести до формирања нових друштвених облика, институција и пракси.

Кретања на тржишту рада су непредвидива са веома сложеним ефектима и последицама, што се потврђује тиме да је у краћем року могуће уочити одређене узроке који утичу на кретање стопе незапослености, док дешавања у неком дужем временском периоду осликавају сву своју сложеност и непредвидљиву природу. Неспорно је да тржиште рада веома брзо реагује на поремећаје у привреди и на изазове у међународном окружењу. Тржиште рада у Србији је веома специфично, комплексно и најмање развијено у односу на остала тржишта фактора производње, услед чега је проистекла тежња да се достигне његов равномерни развој путем смањења високе стопе незапослености. И поред тога што је проблем високе стопе незапослености означен као веома компликован, досадашња пракса је показала да му се није поклонила адекватна пажња свих структура у друштву (послодаваца, експерата, запослених, односно синдиката који их заступају, политичких партија, и осталих грађана) у условима све већих изазова, који потичу из земље и из света.

Услед бројних дешавања која су утицала на неравномеран регионални развој, неопходно је веће ангажовање државе посредством примене политике запошљавања у циљу ефикаснијег функционисања тржишта рада што би имало позитиван утицај на економски раст земље. Неопходно је усвојити интердисциплинарни приступ за решавање проблема незапослености, с обзиром на то да се

ангажовањем стручњака из различитих области уважавају њихове различитости и постиже комплементарност која је предуслов постизања синергичног деловања. Будући да је овај проблем регионалних неједнакости комплексан, креатори економске политике морају схватити значај системског деловања како би процес бржег развоја Београда а стагнације и осиромашења остатка земље био заустављен. Уколико се настави са применом досадашње регионалне политике тржишта рада и запошљавања, неминовно ће доћи до појаве бројних социјалних и политичких ризика.

Смањење високе стопе незапослености на тржишту рада захтевало би планирање и спровођење програма који би уважавали специфичности и навике, начин размишљања и понашања, међусобног повезивања и остваривања сарадње између људи који у живе у појединим деловима земље. Како би се пронашло решење за ове хроничне проблеме, неопходно је успоставити јавно-приватна партнерства која ће више пажње посвећивати остваривању и заштити јавних интереса у односу на приватне. Акцент би требало ставити на стварање јасне слике о будућим активностима и мерама реалног и државног сектора у циљу остварења жељених циљева у вези са тржиштем рада. Уз помоћ предузећа која гаје одговоран и партнерски однос према породичној средини и појединцима и целовитог управљања одговорности, могуће је постићи већу стопу запослености и већи животни стандард становништва. Чињеница је да стил живота у великој мери зависи од иновативног друштва те истиче потребу предузимања активности у циљу његовог стварања и јачања, друштва способног да се прилагоди савременим трендовима у условима појачаних изазова. Знање и вештине људи, њихове индивидуалне вредности, култура, етика и норме, образовање, креативност и иновативност треба да представљају кључне факторе за јачање квалитета живота (повећање субјективног благостања појединаца) и осигурање друштвеног и економског напретка који не доводи до нарушавања еколошке равнотеже и потреба садашњих и будућих генерација.

Кључне речи: незапосленост, региони, тржиште рада, економски раст и развој, регионализација.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ МЛАДИХ У СРБИЈИ

ИВАНА ОСТОЈИЋ

Центар за економска истраживања,
Институт друштвених наука, Београд

Незапосленост у Србији дуги низ година бележи високе стопе. Стопа незапослености код популације старости 15 и више година износи 14,6% на нивоу целе Србије. Такође, у укупном броју незапослених лица велики је удео оних који годинама покушавају да пронађу заспослење и који након губитка посла дуг временски период остају у статусу незапослених. Према подацима Републичког завода за статистику, на крају јуна 2017. године укупан број незапослених лица старости од 15 до 24 године износи 71 041. Према подацима Анкете о радној снази стопа незапослености младих, која се дефинише као удео незапослених лица старости 15–24 године у укупној активној популацији младих у 2016. години, износила је 34,9%, што је за 8 процентних поена ниже у односу на претходну 2015. годину. Када говоримо о статусу младих лица у активности, 69,7% укупног броја младе популације чине незапослени, 10,6% су неактивни, док свега 19,7% младих је запослено. Поражавајућа је чињеница да више од две трећине младих не ради, а велики број њих тражи посао дуже од годину дана, док више од 10% младих уопште не учествује у тражењу одговарајућег посла. Стопа незапослености младих, највиша је у региону Шумадије и Западне Србије (40,3%), а најнижа у Београдском региону (29,4%).⁸

Када после завршених основних студија млади нису у могућности да пронађу запослење, прибегавају наставку школовања и упису постдипломских студија, покушавајући да у међувремену унапреде своје знање и вештине и тиме стекну могућности за лакши проналазак посла, чиме одлажу тренутак суочавања са проблемом запослености. Завршетак школовања и осамостаљивање кроз запослење представља битну прекретницу у животу сваког младог човека. Уколико нису у могућности да се остваре на том пољу, последице су изузетно негативне не само по њих, већ и по будуће

⁸ Републички завод за статистику, *Анкета о радној снази у Републици Србији, 2016* (Београд: Републички завод за статистику, 2016), преузето 25. јула 2017.

http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/07/15/SB_608-ARS_2015.pdf

Републички завод за статистику, *Анкета о радној снази први квартал 2017* (Београд: Републички завод за статистику, 2017), преузето 25. јула 2017.

http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/49/44/RS10_2017Q1.pdf

генерације, што све неповољно утиче на целокупну економску ситуацију у једној земљи. Светски признати економиста проф. др Џефри Сакс је приликом посете Србији пре неколико година управо и истакао високу стопу незапослености младих као главни економски проблем са којим се наша земља суочва.

Анализирајући овај проблем, можемо констатовати да су вештине и знања младих неприлагођена потребама на тржишту рада, односно да млади или немају довољно образовања за послове за којима постоји тражња или пак поседују знање и образовање за којим не постоји тренутна потреба. Оваква неусклађеност образовних система са потребама тржишта рада доводи до ситуације да одређени број радних места за којима постоји реална потреба на тржишту остаје непопуњен, јер не постоје лица са адекватним знањима и вештинама, а с друге стране, постоји велики број лица са занимањима за којима не постоји потреба на тржишту. Не може се рећи да је проблем у млађој генерацији и у њиховим способностима, већ у томе што нису развили вештине током школовања за тренутно актуелне послове.

Кључно решење проблема се крије у образовању и намеће се потреба да се установи такав систем образовања који ће се ослањати на потребе на тржишту рада и који ће бити ефикасан. Гарантован посао после завршене школе је прошлост, као и везивање за једну компанију до краја радног века. Данас људи знатно чешће мењају професије и компаније за које раде, а важна детерминанта раста продуктивности је целоживотно учење којим се унапређују знања, вештине и компетенције радника. Потребно је ускладити понуду и тражњу за радном снагом, па тако и програме образовања са потребама привреде, али и ојачати везу и успоставити сарадњу између образовних институција и сектора привреде тј. послодаваца, омогућити развој предузетништва, развити поменути концепт целоживотног учења и сл. На тај начин се може утицати на смањење незапослености младих.

Према подацима Националне службе за запошљавање просечно трајање незапослености у Србији износи око 3,5 године. Најдефицитарнија занимања су дипломирани фармацеути, лекари специјалисти, грађевински инжењери, ветеринари, док посао најдуже чекају учитељи, агроекономисти, пољопривредни инжењери, професори физичког васпитања и политиколози. Они чекају на запослење између 5 и 10 година. Међу незапосленима највећи је број економиста (око 43 000), медицинара (17 500), произвођача

одеће (17 000), правника (13 000).⁹ Спроведена истраживања указују на то да је тренутно свака трећа диплома менаџерског карактера, али је важно нагласити и чињеницу да свако треће радно место, које је новостворено, не одговара датом образовном профилу. То нам говори у прилог томе да млади уписују школе и факултете без обзира на то да ли постоји реална потреба на тржишту рада за занимањем које су одбарао као будућу професију. С друге стране, на факултетима се уписне квоте из године у годину не мењају и не прате потребе на тржишту рада. Такође, младима се саветује да још у току студирања покушају да искористе све погодности које се тичу чланстава у многобројним организацијама, учешћа у програмима размене студената, обављања праксе у компанијама, похађања семинара и курсева, као и учешћа на многобројним такмичењима. На тај начин обогаћују стечена знања и овладавају новим вештинама које ће им значити у будућности приликом запослења. Такође, битно је нагласити и то да су занатска занимања готово заборављена, ако не и потцењена у друштву, па тако ни средње стручне школе не образују или не оспособљавају одговарајуће кадрове за тржиште рада.

Од укупног броја незапослених у јуну 2017. године удео високообразованих радника износи око 15%, што значи да око 90 000 високообразованих тражи посао. Према последњем попису удео високообразованог становништва у Србији износи 10,5%. Ако посматрамо искуства ЕУ, између 2002. и 2014. године удео високообразованих је порастао са 23,6% на 38,9%. Циљ ЕУ у подручју образовања јесте да до 2020. године најмање 40% популације старости између 30 и 34 године припада групи високообразованих. Земље ЕУ са најнижим стопама високообразованих су: Италија (23,9%), Румунија (25%), Малта (26,6%), Словачка (26,9%) и Чешка (28,2%). Видимо да је удео високообразованих у Србији низак, а с друге стране, и тај мали удео високообразованих поседује знања и квалификације које нису у складу са потребама тржишта рада. Када је реч о незапослености младих у земљама ЕУ, Немачка са 7,7% бележи најнижу стопу. С друге стране, у Француској је незапослено 25% млађих од 25 година, док Грчка и Шпанија бележе изузетно високе стопе незапослености младих – од 56%.¹⁰

⁹ Национална служба за запошљавање, *Месечни статистички билтен јануар 2017* (Београд: Национална служба за запошљавање, 2017), преузето 28. јула 2017. http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/7/7026_bilten_nsz_01_2017_-_broj_173.pdf

¹⁰ EurActiv Србија, „ЕУ мора хитно да смањи незапосленост младих“, преузето 29. јула 2017. <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/6480-eu-mora-hitno-da-smanji-nezaposlenost-mladih>

Потребно је да се систем образовања прилагоди потребама тржишта рада у Србији, како би се усагласиле понуда и тражња за радном снагом, а тиме смањила незапосленост и омогућио економски раст и развој земље. С друге стране, можемо констатовати и то да је тржиште рада у Србији нефлексибилно и неефикасно. Флексибилне форме рада готово да и не постоје док је удео лица запослених у приватном и државном сектору готово изједначен, што говори у прилог томе да приватни сектор није довољно развијен и да не може допринети смањењу незапослености и јачању конкуренције на тржишту рада. Ако сагледамо број пензионера у Србији, којих је 1,7 милиона, и ако се осврнемо на стандарде у ЕУ који наговештавају да број запослених радника по једном пензионеру буде 3, тада би Србија требало да броји око 5 милиона запослених.

Кључне речи: незапосленост, млади, тржиште рада, образовање

<http://www.idn.org.rs/>